

Az NBSZ szakértői tevékenysége, szakértő képzés

Hazai Lászlóné dr.

Nemzetbiztonsági Szakszolgálat Szakértői Intézet

A Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál a szakértői tevékenységet végző szakemberek képzettségének, a képzés követelményei, lehetőségei ismertetése, a szakértővé válás folyamatának bemutatása előtt néhány fogalmat tartok fontosnak rögzíteni. A szakértő fogalma általánosan, az értelmező szótárban megfogalmazottak szerint:

„köznapi értelemben a szakértő a témához értő, tájékozott, tapasztalt, jól felkészült, szakmai vélemény megfogalmazására képes személy. Egy-egy szakterületnek elismert képviselője, ...”⁷

Olyan különösen nagy jártasságú szakember, aki minden esetben meg tudja oldani a rá tartozó feladatokat. Egy vagy több részterületet különlegesen jól ismerő és alkalmazó dolgozó”⁸

Ahhoz, hogy valaki jó szakértővé váljon alapszintű elvárás, hogy rendelkeznie kell az adott feladatok ellátásához szükséges *szakértelemmel*, – még pedig magas szinten – e nélkül nincs kellő alap a szakértői munkához, de ez – mint látjuk – még önmagában nem elegendő.

A *szakértelem* fogalma, szintén az értelmező szótárban megfogalmazottak szerint:

„... a szakmai jártasság magas foka, amely alapos szakmai tanultságon és tapasztalati gyakorlottságon alapuló magas szintű hozzáértés.”⁹

Az NBSZ szakértői tevékenysége, szakértői feladatkörök a Szakértői Intézetben

A társadalmi, műszaki és technikai fejlődés, a tudományok területén bekövetkező változások folytán minden eddiginél jobban felértékelődött a szakértők szere-

⁷ <http://www.superio.hu>, letöltve 2014. 03. 31.

⁸ <http://wikiszótár.hu>, letöltve 2014. 03. 31.

⁹ <http://wikiszótár.hu>, letöltve 2014. 03. 31.

pe. Egyre több az olyan eljárás, amelyben szakértőt kell igénybe venni, mivel a döntést hozó az ügy szempontjából releváns tényeket kellő szakértelem hiányában nem tudja értékelni.

A Szakértői Intézet szakértői tevékenységi körébe *a nemzetbiztonsági szolgálatokról és feladataikról* szóló 1995. évi CXXV. törvény (a továbbiakban Nbtv.) 8. § (1) bekezdésének d.) pontjában részletezett feladatok, *a biztonsági okmányok védelméről* szóló 86/1996. (VI.14.) Korm. rendelet alapján *hatósági feladatkörben végzett szakértői feladatok*; *a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól* szóló 2004. évi CXL. törvény alapján *szakhatósági feladatkörben végzett szakértői feladatok*, valamint az Nbtv. 8. § (1) bekezdésének e.) pontja alapján végzett *szakértői és – külön jogszabály alapján – igazságügyi szakértői feladatok tartoznak.*

Az NBSZ Szakértői Intézete szakértői tevékenységének irányai tehát a következő módon csoportosíthatók:

- *műveleti célú szakértői feladatok* – a titkosszolgálatoknak és a titkosszolgálati eszközök alkalmazására jogszabály alapján feljogosított nyomozati szervek részére. A megrendelő szervek sorában a három „klasszikus” nemzetbiztonsági szolgálat, „titkosszolgálat” mellett (Információs Hivatal, Alkotmányvédelmi Hivatal, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat) a rendvédelmi/bűnüldözői szerveket találhatjuk (Rendőrség, Ügyészség, Nemzeti Védelmi Szolgálat, Teroelhárítási Központ, Nemzeti Adó- és Vámhivatal).
- *igazságügyi szakértői feladatok* – a bűnüldöző szervek, bíróságok, ügyészségek megrendelésére, országos hatáskörrel.
- *hatósági, szakhatósági feladatkörben végzett szakértői tevékenység* - közigazgatási és egyéb szervek megrendelésére.

Az Nbtv. által meghatározott, alaphelyzetben a műveleti jellegű feladatok végrehajtásának támogatására, különböző szakmai területeken végzett szakértői tevékenység, valamint a hatósági, szakhatósági feladatkörben végzett okmány és nyomdatechnikai szakértői tevékenység miatt sokirányú szakmai bázison, speciális szakértői kapacitással rendelkezik az NBSZ, ez adja azt a szakértelmet, szaktudást, amely az alapja annak, hogy az NBSZ az igazságügyi szakértői feladatok ellátására is kirendelhető.

Szakértők közreműködésével készül a szakértői állásfoglalás hatósági és szakhatósági kérdéskörben: előbbit a 86/1996. (VI.14.) Korm. rendelet, utóbbit pedig *a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól* szóló 2004.

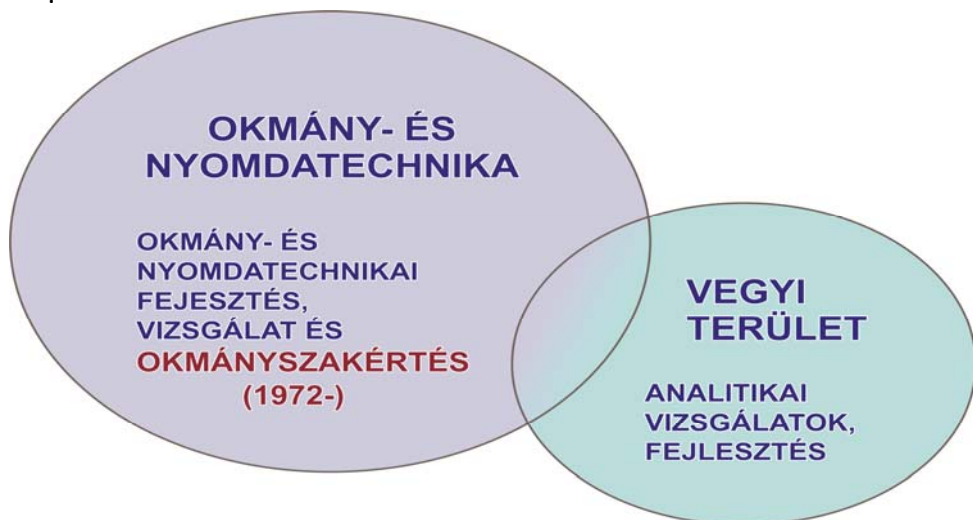
évi CXL. törvény mellett különböző ágazati rendeletek szabályozzák. E szerint egyes hatósági eljárások esetében: „Törvény vagy kormányrendelet az ügyben érdemi döntésre jogosult hatóság számára előírhatja, hogy az ott meghatározott szakkérdésben más hatóság (a továbbiakban: szakhatóság) kötelező állásfoglalását kell beszereznie. A szakhatóság olyan szakkérdésben ad ki állásfoglalást, amelynek megítélése a hatáskörébe tartozik...”¹⁰

A biztonsági okmányok védelmével kapcsolatosan az NBSZ Szakértői Intézet tehát hatóságként jár el, míg szakhatóságként feladatkörébe jelenleg két ügycsoport tartozik az engedély-köteles tevékenységek közül. Az egyik az értékpapír-kibocsátás engedélyezési eljárása, amelyben a Magyar Nemzeti Bank a főhatóság (engedélyező hatóság). Ide tartozó feladatok a részvények, kötvények, kincstárjegyek okmányvédelmi értékelése. A másik szakhatósági tevékenység az ún. biztonsági papírok országhatárt, illetve vámhatárt átlépő kereskedelméhez kapcsolódik; itt a Nemzetgazdasági Minisztérium egyik központi hivatala, a Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal az engedélyező hatósági jogkör gyakorlója. Ebben a feladatkörben is szakértő, vagy szakértői csoport közreműködése szükséges.

Az igazságügyi szakértők feladata, hogy a bíróság, a közjegyző, az ügyész, a rendőrség és a jogszabályban meghatározott más hatóság kirendelése, vagy megbízás alapján, a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készített szakvéleménnyel segítsék a tényállás megállapítását, a szakkérdés eldöntését.

Az igazságügyi szakértői tevékenységről szóló 2005. évi XLVII. törvény (a továbbiakban Sztv.) 102. § (1) bekezdésében foglaltak alapján a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság a szakértői névjegyzékben szereplő igazságügyi szakértőt, illetőleg szakvélemény adására feljogosított gazdasági társaságot, szakértői intézményt, vagy külön jogszabályban meghatározott állami szervet, intézményt, szervezetet, ha ez nem lehetséges, kellő szakértelemmel rendelkező személyt vagy intézményt rendelhet ki szakértői feladat elvégzésére. Tevékenysége ellátása során a Szakértői Intézet tehát jelenleg több területen végez szakértői feladatot. A szakértői területek létrehozása az NBSZ Szakértői Intézet jogelőd szervezetén belül az 1970-es évek elejére (1972) tehető. Ekkor jött létre a BM Okmányszakértői Iroda 5 munkatárssal (lásd 1. ábra)

¹⁰ a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény; 44.§

1. ábra: A BM Okmányszakértői Iroda megalakulása az NBSZ Szakértői Intézet jogelődjénél

Az egyes szakterületek között az első szakértői terület megalakulásától fogva szoros a szakmai együttműködés (lásd 2. ábra), ez lehetőséget teremt arra, hogy - amennyiben szükséges - komplex vizsgálatok végrehajtására kerüljön sor több szakértői, szakmai egység részvételével, illetőleg arra, hogy az egyes szakterületek szakértői között a tudásmegosztás megvalósuljon, az egyes szakmai területek eredményei, fejlesztései, tapasztalatai könnyebben és gyorsabban átadhatók legyenek.

A Szakértői Intézet feladatait illetően nagyon sok a szakmai átfedés, határterület, így adott a lehetőség a szakmai együttműködésre. Erre példaként hozható területek az okmányvédelem, okmányfejlesztés/hatósági, szakhatósági tevékenység/okmányszakértés. Megjegyzendő, hogy a példaként felhozott szakmai területek Szakértői Intézetben belüli időrendi kialakulásának sorrendje is az előzőek szerinti (lásd 1. ábra).

Tehát – egy kissé egyszerűsítve a folyamatokat – az okmányvédelem, okmányfejlesztés gyakorlatából, tapasztalataiból építkezve, az így megszerzett tudásra alapozva jött létre a mára már hatósági, szakhatósági feladatkörben ellátott tevékenységgel foglalkozó szakértői kapacitás, majd később az okmányszakértői

képesség. Természetesen az alapként szolgáló szakmai tudás mellé szükség volt még a kapcsolódó egyéb szakértői ismeret (jogi, eljárási stb.) megszerzésére is. Meg kell említeni azonban azt is, hogy a szakértői tevékenységből származó tapasztalatok mutatják meg, hogy az okmányvédelmet mely területeken kell fejleszteni, melyek a hamisítók által leginkább támadott részei egy okmánynak. Ennek a tudásnak, információknak a birtokában tervezhetőbbé válik a védelem az okmányvédelemmel foglalkozó szakemberek részére.

2. ábra: A tevékenység szakértői területei napjainkban az NBSZ Szakértői Intézetben

Szakértővé válás folyamata, a szakértő képzés

Az NBSZ Szakértői Intézetben a szakértővé képzés tervezett, a szakértői feladatokat ellátó munkatársak szakirányú képzésének, továbbképzési lehetőségeinek megteremtése kiemelt feladat.

Kijelenthető – és ez a bevezetőben hivatkozott definíciókból is következik –, hogy a szakértővé válás egy folyamat, amely az adott szakterület feladataihoz szükséges szakmai tudásra épül, folyamatos tanulásból, az ismeretek, a tapasztalatok gyűjtéséből áll. A legfontosabb, hogy a szakértő jelöltek megfelelő szakmai alapok birtokában legyenek.

Az adott szakterülethez értő, jól felkészült szakértővé válás feltételei az NBSZ Szakértői Intézetben:

1. szakirányú felsőfokú végzettség, az adott szakértői terület sajátosságainak megfelelő, ahhoz igazodó felsőfokú végzettség a szakterületi feladatokból adódóan a szakirány sokszínű, pl.: kémiai analitikai, nyomdaipari, papíripari, informatikai, nyelvészeti, hangtechnikai, foto- és videotechnikai, stb.;
2. a nemzetbiztonsági feladatkörrel összefüggő ismeretek elsajátítása a nemzetbiztonsági szaktanfolyam keretében;
3. mentori rendszerben a szakirányú képzés, szakterületi ismeretek megszerzése a nemzetbiztonsági szaktanfolyam keretében, illetve azt követően.

A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat Szakértői Intézetében a munkatársak, így a szakértő jelöltek képzésének egyik nagyon fontos eleme a mentori képzés, ez sok-sok éve része az NBSZ tevékenységének. Minden új munkatársnál egyénre és feladatkörre szabott, tervszerű program szerint zajlik. A megfelelő szakmai és pedagógiai kompetenciákkal rendelkező mentor a mentori képzés megkezdése előtt, a szakmai vezetőkkal egyeztetve a szakértő jelölt felkészültségéhez, munkaköréhez igazodó képzési tervet készít, amelynek fő célja a szakterületen való jártasság megszerzése, az önálló munkavégzéshez szükséges ismeretek elsajátítása.

Az elméleti (csoportos vagy egyéni képzési forma), valamint gyakorlati képzés (személyre szabott egyéni feladatok megoldása) a Szakértői Intézet speciális szakmai feladataira tekintettel több lépcsőben zajlik:

- a) a nemzetbiztonsági szaktanfolyam keretében, meghatározott képzési időintervallumban a próbaidő alatt, a véglegesítést megelőzően;
- b) az önálló munkavégzéshez, a szakértővé váláshoz szükséges speciális szakmai ismeretek és gyakorlat megszerzése általában további 1-5 évet vesz igénybe, attól függően, hogy a jelölt milyen szakmai előélettel rendelkezik.

A hatósági, szakhatósági szakterülethez értő, jól felkészült szakértővé válás feltételei az NBSZ Szakértői Intézetben, az előzőekben felsoroltakon túl:

- a hatósági, szakhatósági tevékenységgel összefüggő hatályos rendszabályok, jogi normák alkalmazás szintű ismerete,
- az okmányvédelemmel kapcsolatos eljárások, fejlesztések ismerete (az okmányok biztonsági elemeinek, az okmány előállítási technológiáknak, a határőrizeti, rendvédelmi szervek által végzett okmány ellenőrzés módszereinek, technikai eszközeinek (pl. e-gate) ismerete fontos a fejlesztések irányának meghatározása szempontjából).

Az igazságügyi szakértővé válás feltételei az NBSZ Szakértői Intézetben:

1. szakirányú felsőfokú végzettség, az adott szakértői területnek megfelelő szakirány az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről szóló 9/2006. (II. 27.) IM rendelet határozza meg, (Megjegyzendő, hogy a hivatkozott rendelet egyes kriminalisztikai szakterületeken kevésbé veszi figyelembe a szakirányú szakmai felsőfokú irányokat, azok sokszínűségét.);
2. a nemzetbiztonsági feladatkörrel összefüggő ismeretek elsajátítása a nemzetbiztonsági szaktanfolyam keretében;
3. mentori rendszerben a szakirányú képzés, szakterületi ismeretek megszerzése a nemzetbiztonsági szaktanfolyam keretében. Az előzőekben bemutatott elveknek megfelelően, szintén több lépcsőben:

a) a nemzetbiztonsági szaktanfolyam keretében, meghatározott képzési időintervallumban a próbaidő alatt, a véglegesítést megelőzően;

- b) kijelölt igazságügyi szakértő mellett az igazságügyi szakismeret, az igazságügyi szakértői feladatok végrehajtási folyamatának, vizsgálati módszereinek az elsajátítása, a gyakorlati tapasztalatok gyűjtése, az igazságügyi szakértői tevékenységgel kapcsolatos egyéb ismeretek elsajátítása (az igazságügyi szakértői tevékenység jogi, etikai szabályainak, a formai, eljárási követelményeknek az ismerete);
- c) pszichológiai felkészítés a bírósági eljárásra. (tárgyalási helyzet kommunikációs gyakorlatok, részvétel a tárgyalásokon más szakértő mellett).

Az igazságügyi szakértői kijelöléshez a vonatkozó rendelkezések¹¹ szerint szakterületektől függően 3-5 éves gyakorlati idő szükséges. A kijelölésig a szakértő jelöltként dolgozik, igazságügyi szakértő felügyeletével.

Az előzőekből látható, hogy az igazságügyi szakértő, valamint a hatósági és szakhatósági feladatokat ellátó munkatársak képzésének fontos eleme – természetesen az adott szakterületre meghatározott szakmai tudás megszerzésén és folyamatos fejlesztésén túl – a speciális jogi képzés, illetve továbbképzés. Az igazságügyi szakértők részére a jogi ismeretek oktatása és a vizsgáztatás, valamint a továbbképzés szervezett keretek között, az igazságügyért felelős miniszter által meghatározottan zajlik. A hatósági, szakhatósági feladatokat ellátó munkatársak részére, a mentori rendszerben, jogász végzettségű NBSZ munkatársak végzik a szakértők képzését, illetve folyamatos továbbképzését.

A szakmai továbbképzés jelentősége, lehetőségei

A szakértő jelöltek, de a szakértők részére is követelmény az ismeretek folyamatos fejlesztése, amely minden szakértői területen (műveleti, igazságügyi, hatósági) és minden szakértői ágban (okmány, írás, nyelvész, vegyész, hang, fotó-videó, informatika) fontos. Ehhez a szakértők az egyes szakmai területek és ágak tendenciáinak nyomon követését, a legújabb módszerek, fejlesztések figyelését, a lehetőségek függvényében ezek elsajátítását, alkalmazását, valamint a saját kutatás-fejlesztési tapasztalatokat használják elsődlegesen.

Az NBSZ Szakértői Intézetben folytatott különféle szakértői tevékenységek a természettudományok, a műszaki tudományok, az informatikai tudományok, az anyagtudományok és technológiák, a bölcsészet, a nyelvtudományok, stb. terüle-

¹¹ 9/2006. (II.27.) IM rendelet az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képzési és egyéb szakmai feltételekről.

tének ismeretén alapszik Megfigyelhető, hogy a tudományterületek fejlődése, a szakértői tevékenység kiszélesedése a szakemberek, szakértők specializálódását igényli egy-egy szakirányba. Ehhez kell megtalálni a hazai és nemzetközi felsőfokú intézmények, különböző szakmai fórumok által szervezett képzési, továbbképzési lehetőségeket.

A megszerzett tudás folyamatos fejlesztése érdekében a Szakértői Intézetben az elmúlt évtizedekben is cél volt, és ma is a tevékenység meghatározó eleme a kutatás-fejlesztés, ezen belül a tudományosan megalapozott technikák, vizsgálati módszerek kutatása, a kutatási eredmények adaptálása a szakértői tevékenységbe. Ennek a tevékenységnek a jelentősége, hogy mélyíti a szakértők szakmai tudását, növeli az elemzések, vizsgálatok szakszerűségét, ennek megfelelően segíti a megalapozott véleményalkotást.

A szakértői területen a szakértői tevékenység szakszerűségét, megalapozottságát segíti még a MSZ ISO/IEC 17025:2005 szabvány szerint bevezetett minőségbiztosítási rendszer, amelyhez a Szakértői Intézetben ma már az akkreditált vizsgáló laboratóriumok adnak keretet.

A minőségbiztosítás szerepe a szakértők továbbképzésében, a nemzetközi körvizsgálatok, teszt feladatok jelentősége

A szakértői területek minőségirányítási rendszerben működő részén, külön éves oktatási terv készül, és e szerint végezzük a továbbképzéseket. Ilyen oktatási, képzési felületek a nemzetközi szervezetek – a Kriminálisztikai Intézetek Nemzetközi Szervezete (ENFSI) munkacsoportjai által szervezett, vagy hazai kezdeményezésű, esetenként belső erőforrásokra épülő szakmai és minőségügyi továbbképzések. Az éves oktatási terv összeállításához kiindulást a minőségirányítási rendszer ad, amely keretet, lehetőséget teremt arra, hogy a szakértők teljesítményének, a végzett munka minőségének értékelésével határozzuk meg a szakértők képzésének, továbbképzésének területeit.

A minőségirányítás szigorú, több szintű és konzekvens ellenőrzési rendszere felszínre hozza az esetleges hiányosságokat, amit figyelembe lehet, illetve kell venni a szakértők aktuális kompetencia szintjének megállapításához, illetve ennek megfelelően a képzési tervek összeállításánál.

Minden, és nem csak a minőségirányítási rendszerben működő igazságügyi szakértői tevékenységet folytató szakértői területen évente több alkalommal nemzetközi un. körvizsgálatok, illetve rendszeres belső szervezésű szakmai tesztek végrehajtásában –esetenként célzott szakmai kompetencia felmérésekben –

vesznek részt a szakértők. A feladatokat egyéneként, vagy csoportosan oldják meg, és a körvizsgálatok esetében független nemzetközi, vagy a belső tesztekénél a feladatra kijelölt szakemberek értékelik az elvégzett munkát, a kapott eredményeket.

Ezek a módszerek alkalmasak arra, hogy a szakértők képzését megfelelő hatékonysággal szervezni lehessen, de segít a szakértőknek is, mert a hiányosságok ilyen módon történő feltárása közös érdek.